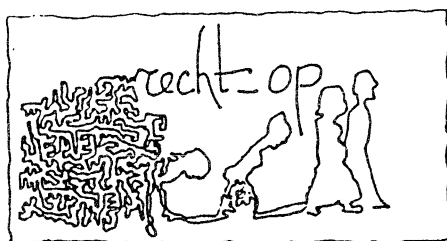

Recht-op cultuur:

Drempels die mensen in armoede belemmeren
in hun culturele participatie.

vzw Recht-Op

I.S.M.

Riso - Antwerpen

KORTE INHOUD

VOORAF.....	2
Inleiding.....	3
1. Belemmeringen van technisch praktische aard ten aanzien van culturele participatie voor mensen in armoede	
1.1. Informatie.....	6
1.2. Vrije tijd.....	10
1.3. Gezelschap.....	13
1.4. Kostprijs.....	15
1.5. Bereikbaarheid.....	19
1.6. Kinderopvang.....	21
2. Onderliggende belemmeringen ten aanzien van culturele participatie voor mensen in armoede	
2.1. Capaciteit om culturele inhoud te verwerken.....	26
2.2. Statusverlegenheid.....	28
2.3. Statusmotivatie.....	30
Bibliografie.....	31

Een paar apart
project van Recht-Op en Riso-Antwerpen
Gdog Gdog G
Tel.: 03/825.35.02
E-mail: Gdog Gdog Gdog Gdog Gdog G

Personeelsomkadering: ++++++ +++++, ervaringsdeskundige in de armoede,
3/5
+++++ Haesendonckx, opbouwwerkster, 1/2

Deze nota werd gemaakt in opdracht van DSO/Cultuurcel van de Stad Antwerpen.
De bevindingen in deze nota zijn gebaseerd op ervaringen van mensen in armoede die tijdens het jaar 2000 deelnamen aan het project 'Een paar apart'.
De tekst is niet af. Voor een aantal aspecten is het project nog te jong om nu al degelijke structurele voorstellen te formuleren. Naargelang het project vordert, zullen er in de loop van de volgende 2 jaren aanvullingen, wijzigingen, nuances, enz. aangebracht worden.

INLEIDING

Wie zich tot doel stelt de cultuurparticipatie van mensen in armoede te verhogen, moet zich vooreerst verdiepen in de drempels die hen hiervan weerhouden.

Dat mensen in armoede amper deelnemen aan culturele activiteiten is een feit. Dat er voor hen volop kansen moeten gecreëerd worden om zelf te kunnen uitmaken of ze willen deelnemen, en zo ja waaraan, is een recht. Niet kunnen deelnemen is uitsluiting. Niet willen deelnemen een keuze.

Op welke manier deze mogelijkheid tot kiezen moet gerealiseerd worden, vereist een pakket van structurele maatregelen, van het opzetten van sensibiliserende processen bij de doelgroep, en vraagt tijd.

Bij de aanvang van het project 'Een paar apart' in '99 wilden we eigenlijk iets anders doen dan bezig zijn met het verhogen van de cultuurparticipatie van mensen in armoede.

Uit ervaring en uit literatuur leerden we dat mensen in armoede vaak een erg beperkt sociaal netwerk hebben, zowel wat formele als wat informele relaties betreft. Hun netwerk is beperkt in aantal relaties, hoofdzakelijk toegespitst op het eigen kerngezin, als dat er is. En het is beperkt in verscheidenheid: mensen in armoede kennen meestal andere mensen die ook in armoede leven. Ze slagen er op eigen kracht niet in om mensen met een andere sociale achtergrond te leren kennen en te blijven kennen. Een goed functionerend netwerk verschaft mensen nochtans de nodige toegang tot materiële bronnen, kennis en macht. Maar ook, en zeker even belangrijk: een sociaal netwerk kadert het denken en waarderen van mensen. Vanuit het oogpunt van armoedebestrijding ligt hier wellicht een belangrijke hefboom om de generatielange uitsluiting te doorbreken. Het verbreden van het netwerk van mensen in armoede met contacten met mensen die niet in armoede leven verhoogt het potentieel aan sociaal kapitaal voor armen. Waardoor de situatie van mensen die in armoede leven verbetert.

Vanuit die vaststelling ontstond het project 'Een paar apart'. Het project is een samenwerking van Riso-Antwerpen (buurt- en opbouwwerk) en VZW Recht-Op (een vereniging waar armen het woord nemen) en situeert zich in de Zuidrand van Antwerpen (Kiel, Valaar, Hoboken). Het zoeken naar terreinen waarop we die verbreding van het netwerk konden realiseren leidde ons naar cultuur. Dit leek ons een vrij uniek terrein om mensen in armoede mee te benaderen: niet vanuit een probleem (slechte gezondheid, ondermaatse huisvesting, ontbreken van werk en voldoende inkomen, moeilijkheden bij het opvoeden van kinderen, .), maar vanuit

een plezier. Cultuur gaat over esthetische en expressieve verrijking van het leven. Het draagt bij tot menselijke ontplooiing.

Cultuur dus als middel om ontmoeting op te zetten tussen mensen met een sociale achtergrond van armoede en mensen met een andere sociale achtergrond. Deze mensen leven echter 'gescheiden': men komt elkaar zelden vanzelf tegen. Ontmoeting dient dus kunstmatig opgezet te worden. Bemiddeling is nodig om deze mensen het 'met elkaar te doen vinden'. Concreet krijgt dit binnen 'Een paar apart' vorm in tweewekelijkse caféavonden. Daar leren mensen elkaar kennen, maken afspraken om in duo (arm en niet-arm) deel te nemen aan culturele activiteiten naar keuze, vertellen achteraf aan wie het wil horen hoe de uitstap geweest is, enz. Hoe dit opzetten van het 'matchen' van elkaar vreemde mensen werkt, welke ondersteuning ervoor nodig is, en of het een methodiek is die permanent realiseerbaar is, is een ander verhaal en moet op een andere keer verteld worden.

Feit is dat we door cultuur te kiezen als invalshoek van bij aanvang volop in aanraking kwamen met de drempels die mensen in armoede ervaren als ze wensen te participeren.

Een aantal drempels kwamen onmiddellijk duidelijk boven drijven: beperkt geldbudget, beperkt tijdsbudget, onvoldoende toegang tot en zicht op beschikbare informatie over het culturele aanbod en over het (letterlijk) bereiken van het aanbod, beperkte ervaring in het verwerken van de inhoud, het moeilijk kunnen loslaten van kinderen en/of partner.

Omdat de hoofdbekommernis van 'Een paar apart' netwerkverbreding was, hebben we deze drempels kunstmatig ondervangen. Kosten voor toegangskaarten, vervoer van en naar, voor babysit worden voor alle deelnemers/neemsters (arm en niet-arm) gefinancierd via projectgelden. Informatie over het culturele aanbod wordt door de projectwerksters bijeengebracht en tijdens de caféavonden aangeboden. Babysitters worden via 'Een paar apart' gezocht, en in overleg met de deelnemers/neemsters ingeschakeld. Hiermee creëren we een zeer kunstmatige situatie, van tijdelijke aard (nl. zolang het project loopt). We beseffen dit ten volle, en de deelnemers/neemsters van 'Een paar apart' eveneens. Ook dit is een ander verhaal en moet op een andere keer verteld worden.

Door deze voorliggende drempels op voorhand weg te nemen, kregen de deelnemers/neemsters die in armoede leven de kans om deel te nemen aan culturele

activiteiten. Voor velen was dit de eerste keer. Tenminste, die enkele uitstap met de klas of met de instelling waar ze geplaatst waren als kind niet meegerekend. Door die eerstgenoemde drempels te ondervangen, hoopten we zicht te krijgen op eventuele andere, minder zichtbare drempels. M.a.w. als 'ik kan het niet betalen', 'ik heb geen tijd', 'ik weet niet wat er te doen is', 'ik heb geen babysit' geen belemmering meer vormen, loopt de toeleiding van mensen in armoede naar cultuur dan vanzelf?

We hadden graag ja gezegd. Dan zouden volgehouden inspanningen van het beleid om structurele maatregelen uit te werken rond inkomrijzen, vervoer, informatieverspreiding, vorming rond inhoudelijk aanbod, kinderopvang volstaan. De dialoog over deze zaken tussen het beleid terzake en mensen in armoede is al volop aan de gang, met reeds een aantal positieve resultaten als gevolg. Het antwoord op de vraag is echter: nee.

In deze nota willen we vooreerst de meer zichtbare drempels beschrijven. We geven telkens aan op welke manier we in 'Een paar apart' deze drempels ondervangen. En we doen voorstellen hoe deze ad hoc oplossingen een structurele vertaling zouden moeten krijgen.

Verder geven we de tweede reeks, minder zichtbare belemmeringen weer. Deze zijn veel complexer, omdat het gaat over diepgewortelde gevoelens van zich minder voelen dan anderen. Of over het ontbreken van cultuurstimulerende contacten binnen het netwerk van mensen. Het zoeken op welke manier verandering gebracht kan worden in deze belemmeringen is nog maar pas gestart binnen 'Een paar apart'.

We hopen met deze nota aanzetten te geven tot dialoog met de verschillende betrokken actoren over het opzetten van veranderingsprocessen op dit terrein.

1. BELEMMERINGEN VAN TECHNISCHPRAKTISCHE AARD TEN AANZIEN VAN CULTURELE PARTICIPATIE VOOR MENSEN IN ARMOEDE

1.1. INFORMATIE

SITUERING

Het aanbod aan culturele activiteiten is onvoldoende bekend. Niet alleen mensen in armoede geven dit signaal. Ook mensen die meer gewoon zijn om zelf geschreven informatie door te nemen, lijken de versnippering van de culturele informatie als een probleem te ervaren. Enkel ingewijden vinden moeiteloos alle gewenste informatie.

Voor armen speelt het gegeven dat zij een aantal vaardigheden minder onder de knie hebben een extra belemmerende rol in de ontoegankelijkheid van de informatie over het culturele aanbod.

Moeilijkheden i.v.m. de manier waarop informatie over het cultureel aanbod momenteel verspreid wordt zijn als volgt op te delen :

a. praktische informatie

- In de informatie staan vaak een aantal gegevens niet vermeld, waarvan mensen in armoede aangeven dat het voor hen belangrijke informatie is: einduur (belangrijk om weten i.v.m. afhankelijkheid van openbaar vervoer en i.v.m. afspraken babysit), kostprijs, bereikbaarheid (opnieuw omwille van afhankelijkheid openbaar vervoer), enz. Het ontbreekt hen vaak aan durf om zelf spontaan te informeren naar deze ontbrekende informatie.
- Plaatselijke of wijkgerichte activiteiten zijn vaak van die aard dat zij een laagdrempelige, culturele kennismaking kunnen bieden voor de onervaren cultuurgebruiker. Aan éénmalige initiatieven, bijvoorbeeld in de zomermaanden, wordt meestal veel ruchtbaarheid gegeven. In de rest van het jaar ligt dat anders. Men moet het juiste artikel weten te vinden in het juiste lokale krantje.

b. leesbaarheid

- Armen hebben vaak moeilijkheden bij het lezen. Te klein lettertype, tekst die over foto's loopt, gedrukte tekst in felle kleuren, gebruik van afkortingen, enz. bemoeilijken het lezen nog meer.
- Mensen in armoede zijn niet gewoon veel te lezen. Lange beschrijvingen spreken dus minder aan dan goeie samenvattingen.

c. verspreiding

- Mensen in armoede bezoeken zelden de plaatsen waar men in contact komt met het recente aanbod aan culturele activiteiten (bibliotheken, stadskantoren, informatiepunten van de Stad, enz.).
- Voor het bekomen van centragebonden programmabrochures moeten zeer gericht inspanningen gebeuren. Vaak zijn de brochures enkel in het centrum zelf of op speciale aanvraag te verkrijgen.

d. begrijpelijkheid

- Heel wat beschrijvingen van culturele activiteiten vertrekken vanuit het gegeven dat de lezer(es) over voldoende voorkennis beschikt om verwijzingen naar andere voorstellingen, bekende auteurs, Griekse mythologie, enz. te kunnen vatten. Mensen in armoede missen vaak die culturele bagage. Daardoor zijn beschrijvingen soms erg moeilijk te vatten.

AANPAK BINNEN 'EEN PAAR APART'

- Informatie over het culturele aanbod wordt door de projectwerksters verzameld en actueel gehouden. Dit aanbod staat ter inzage in het tweewekelijkse CultuurCafé De Rits.
- Vanaf februari 2001 zal VZW Aeolus het Cultuurcafé De Rits opnemen als verdeelpunt voor informatie rond het cultureel aanbod in Antwerpen. We zullen zelf blijven zorgen voor voldoende aanvulling van die informatie die niet door Aeolus verspreid wordt.
- We stimuleren deelnemers/neemsters van het project om zelf informatie te verzamelen. Mensen leren in het Cultuurcafé eveneens gebruik maken van de verschillende informatiekanaalen. We dromen ervan om in het Cultuurcafé een computer met internetaansluiting te kunnen plaatsen, zodat deelnemers/neemsters eveneens van dit aanbod gebruik leren maken.

STRUCTURELE VOORSTELLEN

a. praktische informatie

- belangrijke informatie over einduur, kostprijs, locatie (met wegbeschrijving en vervoermogelijkheden via openbaar vervoer) dienen duidelijk vermeld te worden
- informatie over kostprijsvermindering dient duidelijk en overzichtelijk vermeld te worden bij publicaties over het aanbod
- bij informatie over plaatselijke of wijkgerichte activiteiten kunnen de culturele antennes een belangrijke rol spelen

b. leesbaarheid

- In Antwerpen is de Cultuurkrant (publicatie van de Stad Antwerpen) vermoedelijk de meest uitgebreide verdeler van informatie over culturele activiteiten. Bekeken door de bril van armen, komt de meerwaarde van dit instrument niet tot haar recht.
Qua lay-out blijken mensen deze krant zeer onoverzichtelijk en moeilijk leesbaar te vinden. Een klein lettertype, veel informatie op één pagina, tekst die over foto's loopt, enz. maken dat de meesten onder hen deze krant niet vlot leesbaar vinden. Bovendien vraagt deze krant de nodige zelfwerkzaamheid, wat voor de sommigen te moeilijk blijkt. Bijvoorbeeld: een bepaalde voorstelling wordt éénmalig beschreven, waarnaar bij de volgende data van programmatie terug verwezen wordt. Het is een opdracht om deze eerste omschrijving terug te vinden.
- Open Huis (PSC) en 'Een paar apart' (beide verenigingen waar armen het woord nemen, leden van het Antwerps Platform Generatiearmen) hebben vorig jaar gesprekken gehad rond deze bemerkingen met Schepen Antonis en de verantwoordelijken van de Cultuurkrant. Er zou rekening gehouden worden met de geformuleerde voorstellen: dit zou te merken zijn in de eerste Cultuurkrant van 2001. Vanuit het Antwerps Platform worden opvolgingsgesprekken gepland in het voorjaar van 2001.

c. begrijpelijkheid

- bij de inhoudelijke beschrijving moet zoveel mogelijk gezocht worden naar formuleringen die niet teruggrijpen naar culturele voorkennis .
- De mogelijkheden die het internet biedt op dit vlak moeten veel meer benut worden: via het audiovisuele karakter van het internet kan er een 'levendig'

beeld geboden worden wat mensen in staat stelt zich een voorstelling te maken van het culturele aanbod: foto's, muziekfragmenten, beeldfragmenten,...

d. verspreiding

- er dient meer reclame gemaakt te worden over het bestaan van de diverse informatiekkanalen. Waar vind je informatie over welke culturele activiteiten? De populaire media (radio, TV, weekbladen,..) kunnen op dit vlak een grote rol spelen: niet alleen voor wat betreft informatie over het culturele aanbod, maar ook i.v.m. informatie over waar men informatie kan vinden
- organisaties/instanties die contacten onderhouden met doelgroepen die moeilijk bereikbaar zijn: meer informeren over de informatiekkanalen. Wel met het perspectief op langere termijn van rechtstreekse informatiedoorstroming.

Uit volgend fragment (en uit voorgaande contacten) blijkt dat er

'Bijzondere aandacht gaat naar disciplineoverschrijdende maar functionele coördinatie, zoals bijvoorbeeld de coördinatie van de culturele communicatie. De stad zal het eigen aanbod van culturele communicatie kritisch evalueren en initiatieven als Prospekta - culturele informatiebalie, Pandoera, cultuurkrant e.d. actief ondersteunen en, waar nodig, optimaliseren. Dit communicatiebeleid moet parallel lopen met het toerismebeleid.'

Uit: Bestuursakkoord 2001-2006 van de Stad Antwerpen, 18 december 2002, p.28

1.2. VRIJE TIJD

'Moest ik een beetje meer tijd hebben en meer geld hebben. Dan kon ik ook eens naar een theater of een cinema of zo gaan. Maar ik kom tijd tekort.'

Uit: Culturele participatie van kansarmen. een kwalitatief onderzoek naar drempels tot cultuurdeelname, Scriptie pedagogische wetenschappen, Eva Deckers, Gent, p. 48

SITUERING

Cultuurparticipatie speelt zich af in de vrije tijd.

Over mensen in armoede, vaak werkloos, denkt men nogal eens dat het gaat over mensen die alle tijd hebben, en desondanks niet vooruit kunnen plannen, maar leven van vandaag op morgen.

Armen zelf ervaren echter vaak het tegenovergestelde. Zij hebben het gevoel nooit tijd vrij te hebben. Integendeel, ze moeten vaak woekeren met de beschikbare tijd, ook al zijn ze niet afhankelijk van een geregelde of opgelegde arbeidstijd. Er moeten voortdurend allerlei zaken geregeld worden, papieren moeten in orde gebracht worden, er moet veel gewacht worden (aan loketten van diensten, bij voedselbedelingen, of bij huisbezoeken van maatschappelijke diensten, enz.).

'(...)Men verwijt arme mensen geen ritme te hebben, terwijl ze in werkelijkheid geconfronteerd worden met tal van dringende ingrepen of eisen van buitenaf (controles, dagvaardingen, betalingen, administratieve maatregelen, .).

(...)De honderd en één praktische zaken van de dagelijkse noodtoestand, ontregelen het levensritme. De dag wordt verloren tijd.

(...)Dat vele rondlopen om iets in orde te brengen, drukt arme mensen dikwijls als één grote zinloosheid. Zaken moeten 'regelen' verhoogt nog de spanning die de tijdsdruk reeds met zich meebrengt. Het versnippert nog méér de moeilijk te ordenen dag. De zogenaamde 'vrije tijd' waarover arme mensen in de ogen van anderen beschikken, is in feite één grote rusteloosheid.'

Uit: Algemeen Verslag over de Armoede, p. 309 en 310

Er zijn ook veel onverwachte zaken die zich voortdurend aandienen (vb. brieven van deurwaarders, formulieren die snel in orde dienen gebracht te worden, onverwacht bezoek, enz.). Mensen in armoede kunnen zich daardoor soms slecht houden aan gemaakte afspraken.

Voor mensen met kinderen slorpt bovendien de zorg voor het huishouden en voor de kinderen enorm veel tijd op.

'Ik? Vrije tijd? Nee, helemaal niet. Heel mijn huishouden! En als die slapen dan moet ik nog opruimen, en wassen. Dan ben ik dikwijls nog bezig. Wel, als ze naar school zijn, dan heb ik wel eens een uurtje tijd. Maar veel is dat niet.'

Uit: Culturele participatie van kansarmen. een kwalitatief onderzoek naar drempels tot cultuurdeelname, Scriptie pedagogische wetenschappen, Eva Deckers, Gent, p. 49

Naast de reële tijd die het dagelijkse (over)leven in beslag neemt, is tijd ook een relatief begrip. Mensen in armoede hebben door de vele problemen erg het gevoel nooit 'vrij' te zijn. In hun hoofd zijn ze voortdurend bezig met het zoeken naar oplossingen. Dit geeft een grote mentale druk: ze zijn nooit zonder zorgen.

'Heel mijn kop zit vol stress en problemen'

Het tekort aan tijd wordt door mensen in armoede vaak aangegeven als reden om niet deel te nemen aan culturele activiteiten.

Vooraf voor cultuurvormen die op een gefixeerde tijdstip plaatsvinden (optredens, voorstellingen, films, enz.) kunnen mensen zich moeilijker vrijmaken. Bij cultuurvormen die geen vast beginmoment hebben (musea, openlucht festivals, enz.) speelt de factor tijd minder een belemmering.

Anderzijds zijn er ook mensen in armoede die aangeven dat ze kampen met problemen van verveling, van niets om handen hebben. Het betreft hier vooral oudere alleenstaanden (cfr. Van Regenmortel, T. (1991), eenzame zielen. Een onderzoek naar de sociaal-culturele participatie van kansarmen, HIVA, Leuven). Bij hen vormen gevoelens van inertie en isolement vaak een grote belemmering bij het motiveren om deel te nemen aan culturele activiteiten (Bij de deelnemers/neemsters aan 'Een paar apart' behoort slechts 1 iemand tot deze groep).

AANPAK BINNEN 'EEN PAAR APART'

Aan de tijdsdruk die mensen in armoede kennen door het voortdurend moeten 'regelen' van zaken, kunnen we vanuit dit project weinig veranderen.

Waar we wel kunnen op inspelen is de subjectieve tijdsbeleving van armen. We benoemen voortdurend het stressverminderend aspect van deelname aan culturele activiteiten.

Vanaf het moment dat mensen zelf de deugd ervaren van deelname aan culturele activiteiten, merken we dat ze meer gericht proberen tijd vrij te maken hiervoor. Mensen voelen het ontspannende effect van culturele activiteiten, het voor even wegvallen van de voortdurende zorgen. Dit werkt stimulerend om meer deel te nemen aan culturele activiteiten.

STRUCTURELE VOORSTELLEN

In het algemeen ervaren mensen in armoede hun beschikbare tijdsbudget als te krap en te hectisch. Adviezen hier rond richten zich vooral naar de sociale sector (zoveel mogelijk duidelijke afspraken, zodat mensen er rekening mee kunnen houden in hun planning; efficiënte hulpverlening, met zo weinig mogelijk diensten binnen één gezinsondersteuning; centralisatie van administratie, zodat mensen niet steeds opnieuw formulieren moeten binnenbrengen op allerlei plaatsen; ...) Gezien de levensomstandigheden is het voor mensen in armoede soms moeilijk lang op voorhand te plannen. In overleg met organisaties/verenigingen die met armen werken zou de culturele sector systematisch een aantal plaatsen vrij kunnen houden voor mensen in armoede

1.3. GEZELSCHAP

SITUERING

'Nee. Ik vind dat ook iets dat je niet alleen kan doen. Als je bv. een kasteel gaat bezoeken, daar heb je niets aan als je alleen bent.'

Uit: Deckers, E. (2000), Culturele participatie van kansarmen. Een kwalitatief onderzoek naar drempels tot cultuurparticipatie, Scriptie sociale agogiek, Gent, p.59

De meeste mensen, ongeacht hun sociale status, gaan liever samen met iemand (of met een paar, of in groep) naar de film of een museum. Dit geldt eveneens voor mensen in armoede.

Maar mensen in armoede leven veelal geïsoleerd. Het ontbreekt hen aan een voldoende ruim sociaal netwerk. En de leden van hun netwerk zijn meestal spontaan niet geïnteresseerd in culturele activiteiten.

AANPAK BINNEN 'EEN PAAR APART'

We stelden vast dat toeleiding van armen naar culturele activiteiten of organisaties enkel lukt als mensen daarin voldoende steun krijgen. Die steun krijgt in de sociale sector (meestal) vorm door mensen de kans te geven om in groep te participeren aan een activiteit. Dit werkt o.i. vaak echter eerder stigmatiserend dan integrerend. Generatiearmen komen zo niet in contact met mensen met een andere sociale achtergrond, wat nodig is om hun sociale mobiliteit te vergroten. Bovendien kan in groep deelnemen bedreigend overkomen voor andere (niet-arme) deelnemers, vaak met bevestiging van een aantal vooroordelen tot gevolg.

Binnen 'Een paar apart' zoeken we uitdrukkelijk naar methodieken om de integratie van mensen in armoede zoveel mogelijk te ondersteunen. Daarom kiezen we voor een meer individueel gerichte methodiek, waardoor armen de nodige steun krijgen om te participeren én om tegelijkertijd meer informele contacten met niet-armen uit de buurt te leggen.

Concreet stimuleren we mensen om in duo deel te nemen aan culturele activiteiten. Een ervaren cultuurgebruiker (niet-arme) en een onervaren cultuurgebruiker (arm) kiezen samen wanneer ze naar welke cultuuractiviteiten willen gaan.

STRUCTURELE VOORSTELLEN

Voorstellen tot verandering dienen hier opgenomen te worden door organisaties/initiatieven uit de sociale sector. De opdracht ligt erin actief en creatief te zoeken naar manieren om netwerken van mensen in armoede uit te breiden.

1.4. KOSTPRIJS

'Cultuur op zich interesseert mij. (...) Maar als ge niet kunt, dat is toch het eerste wat ge afschaft? Ik koop mij liever een boterham dan een kaartje om naar het theater te gaan. Ergens is dat zo. Ge moet leven naar wat ge hebt.'

Uit: Culturele participatie van kansarmen. een kwalitatief onderzoek naar drempels tot cultuurdeelname, Scriptie pedagogische wetenschappen, Eva Deckers, Gent, p. 54

SITUERING

Deelname aan culturele activiteiten kost geld. De ene activiteit is relatief goedkoop, de andere rondt duur. Iedereen die wenst te participeren aan cultuur zal rekening houden met dit gegeven. Het beschikbare inkomen bepaalt bij alle iedereen, arm of niet, naar welke activiteiten men wel of niet gaat, hoe vaak, met hoeveel gezinsleden, enz.

Bij mensen in armoede ontbreekt deze keuzemogelijkheid: de financiële middelen waarover ze beschikken zijn zo krap, dat er geen sprake is van deelname aan culturele activiteiten.

'Het armoedebestrijdingbeleid dat vandaag gevoerd wordt, heeft als uitgangspunt voor alle individuen een leven te garanderen dat overeenkomt met de menselijke waardigheid. Iedereen moet met andere woorden o.a. over enkele materiële basisvoorwaarden kunnen beschikken: kledij, voeding, onderdak, verwarming, ziekenzorg, een inkomen, . De ervaring binnen Recht-Op leert dat dit tot op heden niet altijd het geval is.

Daarom kunnen de armsten vaak niet anders dan schulden maken om zichzelf en/of hun gezin te kunnen (blijven) voorzien van deze basisbehoeften. Deze onoverkomelijke schulden worden, tegen alle vooroordelen in, dus niet gemaakt voor wat niet-armen 'overdreven luxe' noemen. Het is voor arme gezinnen, met de huidige uitkeringen, soms letterlijk onmogelijk om alle energierekeningen, de huur, voeding, gezondheidskosten, kledij, . te betalen.'

Uit: Vaart iedereen wel bij de actieve welvaartsstaat? Armen vragen aanpassing van de sociale uitkeringen aan de evolutie van de welvaart. VZW Recht-Op i.s.m. Samenwerkingsverband Turnhout, oktober 2000, p. 7

Het is evident dat voortdurend geldgebrek mensen in armoede in hun culturele participatie belemmert.

Even evident is dat financiële schaarste niet de enige drempel is. Indien alle culturele activiteiten gratis aangeboden zouden worden, is het niet vanzelfsprekend dat mensen in armoede volop zouden participeren. De andere aangehaalde belemmeringen in deze nota zijn daar het bewijs van.

Geldtekort is wel de eerste drempel voor culturele participatie van mensen in armoede. Als mensen niet over voldoende financiële middelen beschikken, ligt culturele participatie simpelweg niet binnen bereik.

Deze overtuiging lezen we ook in de Beleidsnota van Minister Anciaux:

'Omstandigheden kunnen drempels wegnemen of opwerpen. De inkomhal van de Beursschouwburg vol graffiti verlaagt de mentale drempel voor een deel van de bevolking en creëert zo een nieuw publiek. Voor een ander deel van de bevolking werpt dat net een nieuwe drempel op. Concertzalen, culturele centra en festivalaccomodaties moeten met dit fenomeen rekening houden willen ze hun doelpubliek effectief bereiken. Aura, (atmo)sfeer en karakter zijn belangrijke elementen. Bewust zijn van en omgaan met de vele diverse drempels is essentieel voor cultuurparticipatie. De financiële drempel is daar slechts één van.'

Uit: Beleidsnota 2000-2004 Cultuur van B. Anciaux, Vlaams Minister van Cultuur, Jeugd, Stedelijk Beleid, Huisvesting en Brusselse Aangelegenheden, p.26

AANPAK BINNEN 'EEN PAAR APART'

- De kosten voor deelname aan culturele activiteiten worden ondervangen vanuit het project.
- Met CC De Kern, CC Ter Rivieren en Het Oude Badhuis maakten we de afspraak om gratis vrijkaarten te kunnen aanvragen. Vanuit de 3 centra wordt uitdrukkelijk gelet op aangename plaatsen in de zaal. Voor de vrijkaarten kan gekozen worden uit het volledige aanbod.
- De overige kosten voor tickets werden tot voor kort gedragen door de eigen projectsubsidies.
- Sedert december 2000 wordt er beroep gedaan op de extra middelen die het Ministerie van Cultuur vrij maakte voor culturele participatie van armen (via het Vlaams Forum Armoedebestrijding).

- In afwachting van een structurele oplossing op Vlaams niveau is er het aanbod van Schepen Antonis dat mensen persoonlijk uitgenodigd kunnen worden om aanwezig te zijn op generale repetities.
- Met Rataplan bestaat er een overeenkomst dat mensen met een laag inkomen uit verenigingen, buurtwerken, enz. voorkeprijs hebben tegen verminderde prijzen (met Open Huis/PSC).

STRUCTURELE VOORSTELLEN

- Er moet een kortingssysteem komen dat niet stigmatiserend werkt: liever niet een apart systeem (vb. in de vorm van cheques) dat enkel telt voor bepaalde inkomensgroepen. Mensen ervaren dit als een vorm van etikettering. We pleiten voor een cultuur- of vrijetijdskaart die voor iedereen geldt. Afhankelijk van het leefgeld van mensen wordt er een korting toegestaan. Mensen met een hoger inkomen krijgen geen of een kleinere korting dan mensen met een lager inkomen.
- De technische uitvoering van de kortingskaart moet nog uitgeklaard worden. Er moet in ieder geval gezocht worden naar een systeem dat de anonimiteit waarborgt. Uit het onderzoek van Miek Rijsbosch (in opdracht van de KBS, 2000) blijkt dat mensen in armoede moeilijk te bewegen zijn om een pasfoto te bezorgen.
- Het kortingssysteem moet gelden voor heel Vlaanderen. Zo heeft iedereen de kans om te participeren aan culturele activiteiten, en niet alleen diegenen die in een grote(re) stad wonen.
- Bij het aanvragen van de kaart moet aandacht zijn voor voldoende privacy bij het nagaan wie voor welke korting in aanmerking komt. Mensen in armoede worden op tal van plaatsen en instanties geconfronteerd met de vraag om een uitgebreid pakket aan financiële bewijzen te leveren. Bovendien moeten ze daar vaak een heel levensverhaal bij vertellen. Mensen ervaren dit als vernederend.
- Er moet bijzondere aandacht gaan naar de bekendmaking. Populaire media (TV, radio, tijdschriften, .) kunnen hierin een grote rol spelen.
- De verspreiding van de kaart moet via verschillende kanalen georganiseerd worden. Het lijkt aangewezen om de armenverenigingen te betrekken in de verspreiding, omdat zij zeer laagdrempelig zijn voor mensen in armoede. Ook OCMW's, stadskantoren, buurthuizen, kunnen verdeelpunten zijn. Er moet in ieder geval bewaakt worden dat armen, die geen cliënt of lid zijn van voornoemde verenigingen en organisaties, ook de weg vinden naar de cultuurkaart.

- De balies of loketten van culturele organisaties moeten voldoende op de hoogte zijn van het kortingssysteem, zodat ze niet onwetend of stigmatiserend reageren.
- De korting moet voldoende groot zijn voor mensen met weinig leefgeld. Anders heeft de korting geen drempelverlagend effect.
- Bij mensen met kinderen moet het kortingssysteem bekeken worden vanuit het gezin als geheel, en niet vanuit de individuele volwassen leden van het gezin.
- De korting mag niet tot gevolg hebben dat mensen met een laag inkomen slechtere zitplaatsen toegewezen krijgen dan mensen met een hoger inkomen. Het is een gegeven dat in nogal wat zalen de huidige verdeling van de zitplaatsen afhangt van de prijs die men betaalt: de betere plaatsen kosten meer, wie in de nok zit betaalt minder. Bij het uitwerken van een kortingssysteem moet hiermee rekening gehouden worden.
- De korting moet ook gelden voor kleine lokale muziek- of theatergezelschappen, en niet enkel voor door de overheid gesubsidieerde culturele activiteiten
- Er moet zoveel mogelijk gestreefd worden naar een gevarieerd aanbod van gratis culturele activiteiten, voor iedereen.

Op Vlaams niveau verzamelde de werkgroep Cultuur van het Vlaams Forum Armoedebestrijding ruim twee jaar materiaal rond kortingssystemen. De bevindingen zullen gebundeld worden door de VZW Kunst en Democratie. Met deze resultaten zal er deelgenomen worden aan een rondetafelgesprek op het kabinet van Cultuur (planning: voorjaar 2001).

Op Antwerps niveau lezen we dat

'het bestuur een vergelijkend wetenschappelijk onderzoek wil uitbesteden om het verband na te gaan tussen culturele participatie en de toegangsprijzen van culturele instellingen. Het bestuur zal daaruit de nodige consequenties trekken, eventueel voor een aanpassing van de BIG-kaart (bescheiden-inkomen-genieterskaart).'

Uit: Bestuursakkoord 2001-2006 van de Stad Antwerpen, 18 december 2002, p.30

Vanuit onze ervaringen van het voorbije jaar kunnen we besluiten dat er wel degelijk een verband bestaat tussen toegangsprijzen en culturele participatie van mensen in armoede.

1.5. BEREIKBAARHEID

'Ik ben nog nooit in de Metropolis geweest. Als ik dan ga, dan is dat voor de eerste keer. Da's weeral met bussen en trams dat ik dan moet gaan en overstappen en al en dat moet ge ook weten, hé'.

'Ik zou zo'n dingen ook wel willen doen. Maar ten eerste hebben we geen auto. Ge zijt altijd afhankelijk van de tram, het openbaar vervoer. Ge moet ook zien dat ge ergens geraakt, hé.'

'Ja, ik ben aangewezen op het openbaar vervoer, hé. En echt ver kan ik niet stappen, dus... Ja. Dat kan een serieuze reden zijn om niet te gaan.'

Uit: Culturele participatie van kansarmen: een kwalitatief onderzoek naar drempels tot cultuurdeelname, Scriptie pedagogische wetenschappen, optie sociale agogiek, Eva Deckers, Gent, 1999-2000, p. 68 en 69

SITUERING

De meeste cultuurhuizen bevinden zich in wijken en buurten waar meestal geen mensen met een laag inkomen wonen. In het algemeen speelt dit niet zo'n rol: veel mensen bezitten een auto. Of maken vlot gebruik van het openbaar vervoer. Uit onderzoek blijkt dat de woonplaats van mensen praktisch geen belemmerende factor is voor hun deelname aan culturele activiteiten. Iemands woonplaats bepaalt niet zozeer of hij/zij deelneemt aan cultuur, maar wel waar dat gebeurt (Verhoeff, 1993, In: Ganzenboom & Ranshuysen, 1994).

Bij mensen in armoede speelt dit wel een rol.

De meesten hebben geen auto ter beschikking, en zijn volledig afhankelijk van het openbaar vervoer.

Openbaar vervoer kost geld ('een toegevoegde financiële kost', noemt Miek Rijsbosch dit in haar rapport over toeleidingsprojecten ivm culturele participatie van armen).

Om kosten te besparen maken armen weinig gebruik van trein, tram of bus: ze gaan zoveel mogelijk te voet. Daardoor zijn ze ook niet gewoon het openbaar vervoer vlot te gebruiken. Uitzoeken op welke manier je best bij een bepaald

cultuurhuis kan geraken, is voor sommigen een hele klus. Het veronderstelt vaardigheden als het opzoeken van een welbepaald adres op een stadsplan, het uitzoeken welke tram of bus daar in de buurt voorbij komt, het opzoeken van de vertrek- en aankomsturen, enz.

Nog moeilijker wordt het indien mensen een culturele activiteit in een andere stad willen bezoeken.

Bovendien eindigt een voorstelling soms later dan dat de laatste tram of bus rijdt. Wie dit niet op voorhand uitzocht, is dan soms verplicht om met een taxi naar huis te komen.

Openbaar vervoer kost dus niet alleen geld, het kost ook tijd. In die zin belemmert het verplicht gebruik van openbaar vervoer soms het ten volle genieten van een culturele activiteit: men moet vertrekken voor de voorstelling afgelopen is. Al te vaak ontnemt het mensen het plezier om te kunnen nagenieten van een culturele activiteit: men moet zich haasten om de laatste bus of tram te halen.

AANPAK BINNEN 'EEN PAAR APART'

- Mee zoeken naar vervoer, hetzij via de niet-arme partner in het duo die over een auto beschikt, hetzij door het mee uitstippelen van het meest geschikte openbaar vervoer
- Kostprijs van vervoer wordt vergoed vanuit 'Een paar apart'
- Stadsplan met openbaar vervoer op aangeduid ligt ter beschikking in het Cultuurcafé De Rits

STRUCTURELE VOORSTELLEN TER VERBETERING

- Bij de aankondiging van een culturele activiteit lijkt het aangewezen om een uitgestippelde routebeschrijving voor openbaar vervoer toe te voegen
- Bij het uitwerken van een vrijetijdspas moet het gebruik van openbaar vervoer inbegrepen zijn
- Duidelijke en overzichtelijke informatie over gebruik van openbaar vervoer moet voor elke burger toegankelijk zijn
- Op plaatsen waar geregeld culturele voorstellingen doorgaan die laat op de avond eindigen moet op die momenten ook het openbaar vervoer lang genoeg rijden

1.6. KINDEROPVANG

'[...] Wij zitten met vijf kinderen, wij kunnen zo gemakkelijk niet weg. En 't zoeken van een babysit is voor mij heel moeilijk. Omdat ik altijd iemand moet hebben die echt gespecialiseerd is, voor een gehandicapt kind. En ik heb van die echte ... varkens van jongens. [...] Als ge daar dan iemand wildvreemd bijzet. De eerste dag gaan die misschien luisteren, maar de tweede dag gaan die zeggen 'hey, oehoe'. [...] Ik zou dat wel willen doen, een kinderopvang, maar die kan mijn kinderen gewoon niet de baas. Dat weet ik zo. [...] We willen eigenlijk iemand hebben, die te vertrouwen is. Dat we weten hoe dat ze die kleine oppakt. Weten dat die goed streng is met de kinderen. En ook hoeveel dat het gaat kosten.'

Uit: Culturele participatie van kansarmen: een kwalitatief onderzoek naar drempels tot cultuurdeelname, Scriptie pedagogische wetenschappen, optie sociale agogiek, Eva Deckers, Gent, 1999-2000, p. 50.

SITUERING

(Vooraf: Babysitting vormt een onderdeel van het thema 'kinderopvang', dat van september '99 tot juni 2000 gespreksonderwerp was in de groepswerking van de werking van Recht-Op op het Kiel. Resultaat van de groepsbesprekingen is het dossier 'Kinderopvang. 'Mag ik mijn kinderen meebrengen?'))

Het culturele aanbod voor volwassenen speelt zich vooral 's avonds af. Voor mensen met kinderen dient zich dan het probleem van kinderopvang aan. Babysit aan huis speelt zich erg in de privé sfeer af, in dubbele zin. Vooreerst omdat het zich letterlijk voordoet bij mensen thuis. Ten tweede omdat babysit hoofdzakelijk door mensen zelf geregeld wordt, puttend uit de eigen kennissenkring. Of men tevreden is of niet, hoeveel men betaalt, wat er van de babysit al dan niet verwacht wordt, wordt onderling afgesproken, zonder inmenging van buitenaf.

'Doorsnee'burgers hebben keuzes in het organiseren van kinderopvang 's avonds: grootouders, andere familieleden, vrienden, burens, georganiseerde babysit. Dan nog heeft het soms veel om handen om een babysit te regelen, maar meestal lukt het wel.

Bij arme gezinnen lukt dit veel moeilijker. Meestal beschikken zij over een zwak sociaal netwerk. Relaties met familieleden zijn vaak verwaterd of compleet verbroken. Ook een brede vriendenkring waarop men kan terugvallen bij problemen is zelden aanwezig.

Vriendschapsrelaties zijn trouwens vaak van die aard dat het ook geregeld gebeurt dat vrienden een afspraak afbellen - soms zelfs op het laatste nippertje. Buren worden ook bijna nooit ingeschakeld om op kinderen te passen omdat mensen in armoede dikwijls geen goede relatie met hen onderhouden of ze eenvoudigweg niet kennen.

Nochtans ervaren mensen in armoede het als een pluspunt dat de kinderen in hun eigen vertrouwd milieu kunnen blijven, en niet moeten ondergebracht worden bij iemand anders.

Door het niet kunnen inschakelen van eigen familie of kennissen voor babysit, vallen mensen in armoede terug op officiële, georganiseerde babysitdiensten. Dit brengt een aantal extra knelpunten met zich mee.

- Doordat armen aangewezen zijn op georganiseerde babysitdiensten, moeten zij noodgedwongen onbekenden binnenlaten in hun woning.
Door de steeds weerkerende ervaring van sociale uitsluiting op uiteenlopende terreinen hebben armen vaak weinig vertrouwen in onbekenden. Maar ook - en misschien nog méér - in omgekeerde richting leiden onwetendheid en onbegrip van de buitenwereld vaak tot een veroordelende of verwijtende houding en tot verregaande bemoeienissen t.a.v. kansarmen. Daardoor voelen zij zich nog sneller gevisieerd en veroordeeld. Niet zelden geeft dit voeding aan het reeds lage zelfbeeld van mensen in armoede. Zij zijn doorgaans bevreesder voor kritiek en roddels dan anderen en schermen daarom hun privacy sterk af. De wijze waarop babysits met informatie over hun kind of gezin omgaan, is daardoor dikwijls een erg gevoelig punt.
- De mogelijkheden voor kinderopvang aan huis zijn te weinig gekend.
Eerst en vooral is er een probleem m.b.t. de informatie over het aanbod. Armen kennen de instanties die kinderopvang aan huis verzekeren niet. Het is hen ook niet altijd duidelijk waar ze deze informatie kunnen inwinnen. Een algemeen, regionaal overzicht van deze diensten en personen, zonder onderscheid naar ideologische zuil of koepel, is onbestaande.

Daarnaast stellen mensen zich vele vragen over het aanbod zelf. Het onbeantwoord blijven van deze vragen zorgt ervoor dat men niet geneigd is om van de bestaande voorzieningen gebruik te maken. Een bijkomend probleem is dat mensen in armoede weinig informatie proberen in te winnen omdat ze vrezen te worden afgewezen als ze teveel eisen stellen.

- Een buitenstaander die in het gezin komt, kan een bedreiging vormen. Angst voor controle en veroordelende opmerkingen of voor acties die het gezin kunnen schaden, stimuleren het gebrek aan vertrouwen.

"Ik kreeg kritiek op mijn huishouden, dat het niet proper was. Ze moeten vrijblijvend komen, geen controle, geen veroordeling en ze moeten zich niet moeien met mijn huishouden."

"Ik heb schrik dat ze achteraf naar een instantie zullen gaan om mijn kinderen te plaatsen."

- Discretie is eveneens belangrijk. In een buurt wordt er gemakkelijk geroddeld en gepraat. De privacy van het gezin dient gerespecteerd te worden. De eigen woning maakt deel uit van iemands intieme levenssfeer. Buitenstaanders moeten behoedzaam zijn wanneer zij het territorium van anderen, in casu kansarme gezinnen, betreden.

"De mensen van in de buurt laten babysitten is moeilijk, ze dragen uw huishouden mee naar buiten of ze zitten in de kassen en nemen maar. Ik kwam thuis en de alcoholische drank was geplunderd."

"Mijn familie snuffelde in mijn papieren, mijn rekeningen en in mijn financiële zaken."

- Kinderopvang aan huis is duur. Miek Rijsbosch noemt deze onkosten in haar rapport over toeleidingsprojecten voor culturele participatie van mensen in armoede 'een toegevoegde financiële kost', bovenop de kostprijs van het inkomticket (cfr. vervoerskosten). Bovendien brengen sommige bijkomende zorgen ook extra kosten mee: het vervoer van de babysit, een hapje en een drankje in huis, enzovoort.
- Dikwijls vormen ogenschijnlijk niet belangrijke praktische aspecten eveneens onoverkomelijke problemen. Deze zaken hebben o.m. te maken met een geringe

mobilititeit van mensen in armoede. In sommige gevallen maakt de leefruimte waarover men beschikt het onmogelijk om een onbekende te vragen om te overnachten. Arme gezinnen die in mensonterende omstandigheden wonen durven vaak uit schaamte niemand in hun woning binnenlaten.

"Je moet de babysit ophalen en weer terugbrengen. Wat doe je als je geen auto hebt of alleenstaande bent ? .een taxi betalen ?!"

"We hebben geen plaats en geen bed om iemand te laten slapen. Je kan hen niet altijd slaapmogelijkheid aanbieden."

AANPAK BINNEN 'EEN PAAR APART'

- Aantrekken van vrijwilligers/sters die gratis of tegen vergoeding willen babysitten aan huis bij deelnemers/neemsters van het project die in armoede leven. Eventuele onkosten worden vergoed vanuit het project
- Gelegenheid om kennis te maken op voorhand, indien gewenst
- Gelegenheid om te evalueren, indien gewenst
- Mogelijkheid om de babysit te laten regelen via de projectwerksters van 'Een paar apart', indien gewenst
- De projectwerksters besteden veel tijd en aandacht aan het beluisteren van eventuele weerstanden tegen babysit aan huis. Samen wordt gezocht naar manieren waarop die weerstanden kunnen verminderen
- We proberen voldoende faalkans inbouwen, oog te hebben voor het proces: sommige mensen zien babysit aan huis soms ineens niet meer zitten (angst steekt plots de kop weer op?). Steeds opnieuw gaan we daar het gesprek over aan. .

STRUCTURELE VOORSTELLEN TER VERBETERING

- Er is grote nood aan informatie m.b.t. alle diensten, erkend en particulier, die een of andere vorm van kinderopvang aanbieden. Daarom zou er op provinciaal, stedelijk of regionaal niveau een volledig en duidelijk overzicht moeten opgesteld worden van alle kinderopvangvormen en -voorzieningen waarbij ook de verschillen tussen de diensten onderling en de toegepaste modaliteiten belicht worden. Deze informatie moet voor kansarmen vlot toegankelijk en opvraagbaar zijn, eventueel via enkele centrale loketten.

- Daarnaast hebben mensen in armoede weinig zicht op de wijze waarop bepaalde kinderopvangdiensten werken. Ze weten niet waar ze terecht kunnen met vragen, kritiek, enz.. De eerste keer dat iemand een babysit of opvangdienst inschakelt, zou een grondig kennismakingsgesprek moeten kunnen plaatsvinden.
- Kinderopvang moet minder duur worden. Daarom zouden ALLE instanties die kinderopvang aanbieden verplicht moeten worden om rekening te houden met het leefgeld van het gezin. Er moeten substantiële verminderingen toegekend worden aan gezinnen die in armoede leven.
- De gezinnen in armoede mogen geen controle en inmenging in hun privacy ervaren. Stigmatisering, afwijzing en veroordeling moeten voortdurend vermeden worden.
- Kinderoppassers moeten respectvol omgaan met alles wat de gezinnen waar ze komen aanbelangt: zowel met de materiële bezittingen als met de goede naam van kansarme gezinnen moet omzichtig omgesprongen worden. Op voorhand moet besproken worden wat de babysit aan verloning verwacht, welke de wensen van ouders zijn, waar ze te bereiken zijn in geval van nood, wie de dokter van wacht is, waaruit de gewoonten van de kinderen en het gezin bestaan, waar de ouders eventueel met klachten terecht kunnen, enz..
- Babysitters moeten iets van het leven in armoede kennen en er begrip voor opbrengen. Ze mogen zich niet verwijtend en veroordelend t.a.v. arme gezinnen opstellen. Daarom zou er in zowat alle sociale opleidingen genoeg aandacht moeten worden besteed aan de fenomenen van kansarmoede en sociale uitsluiting. We denken hierbij niet aan het eenmalig uitnodigen van een spreker maar aan een veel ruimere en langdurigere vorming inzake kansarmoede die in meerdere vakken gelijktijdig aan bod zou kunnen komen.
- De overheid - federaal, Vlaams of stedelijk - zou een intensieve, uitgebreide informatiecampagne moeten voeren over de gevolgen van het leven in armoede en van sociale uitsluiting teneinde de brede lagen van de bevolking te sensibiliseren rond het thema.

2. ONDERLIGGENDE BELEMMERINGEN TEN AANZIEN VAN CULTURELE PARTICIPATIE VOOR MENSEN IN ARMOEDE

2.1. CAPACITEIT OM CULTURELE INHOUD TE VERWERKEN

SITUERING

'De culturele participatie wordt door onder meer vier factoren bepaald: het beschikbare geldbudget, het beschikbare tijdbudget, de mate waarin men over de vaardigheden beschikt om culturele informatie te verwerken en statusoverwegingen. Deze verklarende factoren verwijzen naar de centrale indicatoren van sociale stratificatie: het inkomen, het opleidingsniveau, het niveau van status of prestige dat samenhangt met het uitgeoefende beroep en de kenmerken van het milieu van herkomst. Bij het verklaren van de sociale verschillen blijkt vooral de informatiecapaciteit van belang. De 'klassiek' kunstvormen zijn immers activiteiten met een grote complexiteit. Deze informatiecapaciteit wordt bepaald door aangeboren vaardigheden en culturele kennis en ervaring (bepaald door opleidingsniveau, de culturele opvoeding in het milieu van herkomst en de deelname aan culturele activiteiten in het verleden);'

Uit: Demeyer, B. en Van Regenmortel, T. (1998), Cultuurparticipatie: een vergeten recht en bindende kracht in de armoedebestrijding, Een kijk op de Art 23-projecten: Kunstprojecten als hefboom tegen sociale uitsluiting, Hiva in opdracht van de Koning Boudewijnstichting, p.10.

Mensen in armoede hebben meestal te weinig kans gehad om hun capaciteiten om culturele informatie te verwerken te kunnen ontwikkelen. Mensen met weinig ervaring in het bezoeken van culturele activiteiten hebben in het begin vaak moeite met het appreciëren van wat er gebracht wordt. Ze moeten 'leren' kunst en cultuur te smaken.

Wat opvalt is dat mensen in armoede zelf niet zozeer de complexiteit van het aanbod als probleem aanhalen. Ze geven eerder het 'niet geïnteresseerd te zijn' aan als reden om niet deel te nemen aan culturele activiteiten. Opmerkelijk hierbij is dat men dit ook zegt over activiteiten die men nog nooit heeft meegemaakt. Van een echt gemotiveerde overweging om niet deel te nemen kan dus geen sprake zijn. 'Onbekend zijn met' wordt vertaald als 'niet geïnteresseerd zijn'.

AANPAK BINNEN 'EEN PAAR APART'

- Bij het inhoudelijk aspect m.b.t. het begrijpen van voorstellingen, tentoonstellingen, enz. nemen de niet-arme deelnemers/neemsters van 'Een paar apart' een toeleidende rol op zich. In het Cultuurcafé, voor of na een uitstap, probeert men samen de inhoud van de culturele activiteit te bespreken.

STRUCTURELE VOORSTELLEN

- In het kader van sommige projecten (Open Huis/PSC, Theaterproject/Stadsland) werden/worden voor- en nabesprekingen georganiseerd bij bepaalde culturele activiteiten. Dit zou meer en systematischer moeten gebeuren. Nadeel is dat dit enkel ten goede komt aan de deelnemers/neemsters van een bepaald project/organisatie.
- De Cultuurconsulanten gingen in op de vraag om vorming op maat aan te bieden, als voorbereiding op een toneelstuk, een film, opera of concert. Dit werd reeds éénmaal uitgeprobeerd (met Open Huis/PSC). Er moet gezocht worden naar verdere en ruimere samenwerking.
- De educatieve diensten van cultuurhuizen zouden zich meer specifiek moeten richten naar mensen in armoede (via verenigingen/organisaties die met armen werken).
- In het onderwijs moet meer tijd en aandacht gaan naar het aspect culturele opvoeding.

2.2. STATUSVERLEGENHEID

SITUERING

'Als ik daar dan binnenkom, en ik zie al dat volk, en ik voel die sfeer, dan voel ik me heel klein.'

Mensen in armoede vertellen ons over een diepgeworteld gevoel van zich minder voelen dan andere 'gewone' mensen die naar toneel of film, ballet of opera gaan.

*'Ik voel me daar niet op mijn gemak'
'Dat is niks voor mij'
'Ik heb niet de juiste kleren om daar naar toe te gaan', 'Ik voel me bekeken, 't is precies of iedereen mij aangaapt'
'Ik denk dat anderen mij te min vinden'
'mensen met problemen zoals ik horen daar niet thuis'.*

In vaktermen noemt men dit statusverlegenheid. Mensen schamen zich voor hun afkomst en voor hun thuissituatie. Ze lezen bovendien in de blik van anderen dat ze zich dienen te schamen over hun armoede. En dat het ongepast is dat zij deelnemen aan zo'n luxeproduct als cultuur. Er zijn toch zeker belangrijkere zaken waar ze hun geld en tijd aan moeten besteden. Dit schaamtegevoel kan zo overheersend zijn dat het mensen telkens opnieuw weerhoudt om te participeren aan cultuur.

AANPAK BINNEN 'EEN PAAR APART'

We merken dat een manier om die statusverlegenheid te verkleinen ligt in het herhalend deelnemen aan precies dat soort activiteiten waar men zich te min voor voelt. Het vraagt nogal wat motivatie en lef om vanuit dit gevoel toch de stap te zetten naar één of andere cultureel gebeuren. Maar wie zich ertoe kan brengen, merkt dat de schroom langzaam vermindert.

'Ik had voor het eerst het gevoel dat ik als een gewone mens op straat liep, en niet als iemand met zoveel problemen'.

Hoe vaker men zo'n positieve ervaring kan meemaken, hoe dieper ze kan inwerken op het zelfgevoel van mensen.

Cultuurparticipatie werkt op deze manier zeer helend voor mensen in armoede. Men komt op die plaatsen waar anderen ook komen. Samen met hen bekijkt men een film of theaterstuk, slentert men door een museum, woont men een muziektopreden bij. Men heeft het gevoel erbij te horen. Of hoe cultuur een hefboom tot integratie kan zijn.

STRUCTURELE VOORSTELLEN

Om het gevoel van minderwaardigheid bij mensen in armoede weg te werken dient er breed maatschappelijk een mentaliteitsverandering gerealiseerd te worden, waardoor sociale status (of enig ander verschil tussen mensen) geen invloed meer heeft op de waardering die mensen ervaren. Een samenleving met een tolerantievermogen dat groot genoeg is om om te gaan met verschillen.

2.3. STATUSMOTIVATIE

Statusmotivatie wordt gedefinieerd als 'de overheersende normen ten aanzien van cultureel gedrag in de kring van mensen met wie men veel omgaat' (Ganzeboom, 1989).

In bepaalde middens verkrijg je status door deel te nemen aan culturele activiteiten. Het 'staat goed' als je een bepaald theaterstuk gezien hebt, af en toe naar de opera gaat, kunt meepraten over een tentoonstelling.

In zulke middens verkeren armen meestal niet. Deelname aan culturele activiteiten is doorgaans geen gespreksonderwerp in hun sociale netwerk. Als niemand in je omgeving belang hecht of je naar een bepaald theaterstuk bent gaan kijken of niet, als niemand je daarop aanspreekt, dan moet je al een hele grote innerlijke motivatie hebben om te blijven uitkijken naar cultuur.

bovendien is de kring van mensen met wie men omgaat bij armen vaak beperkt en erg wisselend.

AANPAK BINNEN 'EEN PAAR APART' EN STRUCTURELE VOORSTELLEN

Het project is nog te jong om grondige conclusies te kunnen trekken. Nochtans zijn we overtuigd van de kracht van het verbreden van het netwerk van mensen in armoede met mensen die niet in armoede leven. Precies ook op het vlak van verhoogde motivatie om te participeren aan culturele activiteiten.

'Of moesten ze misschien vragen aan mij 'gaat ge mee', dan zou ik dat eerder doen, dan dat ik uit mijn eigen zeg 'ik ga mee'. Die sleuren mij misschien naar overal, hé. Ik denk uit mijn eigen ... nee.'

Uit: Deckers, E. (2000), Culturele participatie van kansarmen. Een kwalitatief onderzoek naar drempels tot cultuurparticipatie, Scriptie sociale agogiek, Gent.

BIBLIOGRAFIE

Algemeen Verslag over de Armoede (1994), Hoofdstuk 4: Kennis en Cultuur, Onderwijs, Koning Boudewijnstichting, Brussel

Anciaux, B. (2000), Beleidsnota 2000-2004, Cultuur, Brussel

Bestuursakkoord 2001 - 2006, Stad Antwerpen

Deckers, E. (2000), Culturele participatie van kansarmen. Een kwalitatief onderzoek naar drempels tot cultuurparticipatie, Scriptie sociale agogiek, Gent

Demeyer, B. en Van Regenmortel, T. (1998), Cultuurparticipatie: een vergeten recht en bindende kracht in de armoedebestrijding, Een kijk op de Art 23-projecten: Kunstprojecten als hefboom tegen sociale uitsluiting, Hiva in opdracht van de Koning Boudewijnstichting

Lebon, L. en Groffy, L. (1997), Cultuur en sociale emancipatie, Tijdschrift voor Welzijnswerk, 21, 202, p. 5-12

Rapportering van actieresultaten en actie-indicatoren, januari - 31 december 2000, Sif-rapport, Antwerps Platform Generatiearmen (Antwerpen)

Recht-Op VZW (2000), Dossier Kinderopvang, 'Mag ik mijn kinderen meebrengen?', Antwerpen

Recht-Op VZW (2000), Vaart iedereen wel bij de actieve welvaartstaat? Armen vragen aanpassing van de sociale uitkeringen aan de evolutie van de welvaart, Antwerpen

Rijsbosch, M. (2000), Werktekst voor rondetafelgesprek op 14 december 1999 rond Toeleiding - Armoede - Cultuur, in opdracht van de Koning Boudewijnstichting, Brussel

Theus, C. (1999), Het vijfde wiel: over de moeilijke relatie tussen cultuur en kansarmoedebestrijding, In: Vranken, J.; Geldof, D. en Van Menxel, G. (1999), Armoede en sociale uitsluiting, Jaarboek 1999, Acco, Leuven/Amersfoort, p.173-180